SÂRB. GRÁJATI « A VORBI », DIN ROM. « A GRĂI ».

Se știe că prototipul slav al verbului românesc *a grăi*, anume *grajati*, avea înțelesul primitiv de « a croncăni ». Se naște întrebarea dacă desvoltarea semantică « a croncăni » > « a vorbi » s'a făcut pe teren românesc sau ea exista și la Slavii dela care Românii au împrumutat acest cuvânt. Cercetătorii elementelor slave ale limbii române par a admite unanim că această trecere semantică este slavă, nu românească.

Astfel Miklosich (v. *Die slavischen Elementen im Rumunischen*, p. 20) derivă pe *graiu* și pe *grăiesc* din paleosl. *graj* « cantus » și trimite în același timp la slovenul *grajati* « vituperare ». O. Densusianu (v. *Hist. de la l. roum.* I, p. 267) explică pe *graiu* și *a grăi* (ar. *graiu*, *grescu*, ir. *graię̣i*) ca derivând din vechea bulgară *(graj*, *grajati* « chant, croasser »), făcând deci parte din cele mai vechi elemente slave ale limbii române; peste aceste cuvinte s'au suprapus formele sârbești *graja*, *grajati*, cu același înțeles ca în limba română. Dicționarul Academiei îl derivă pe *a grăi* din sârb. *grajati* « a vorbi », căci în celelalte limbi slave acest verb înseamnă « a cârîi, a croncăni ». Th. Capidan (v. *Elem. sl. în dial. ar.*, p. 17) crede că *a grăi* este un vechiu împrumut sârbesc în limba română; de oarece este comun și dialectului ar. și ir., iar în sârbă este sinonim cu *govoriti* « a vorbi ».

În dialectele s.-cr. există însă două verbe *grajati*, deosebite ca înțeles, accent și conjugare. Întâiul, *gràjati*, la prezent *gràjēm*, « a croncăni », este vechiul verb slav înrudit cu verbele asemănătoare din celelalte limbi slave (v. Berneker, *Sl. etym. Wörterb.* I, p. 344). Al doilea, *grájati*, la prezent *grájīm* « a vorbi », este, după *Miklosich*, *Berneker* și *Rječnik*-ul din Zagreb, identic cu cel precedent, dar (citez din *Rječnik*, s. v. *grájatı)*, « schimbându-și înțelesul, și-a schimbat și accentul și formele prezentului ». *Rječnik*-ul adaugă observația că *grájati* (grájīm) « a vorbi », cât și *grája* « graiu », există numai în unele regiuni indicate în dicționarul lui *Vuk Karadžić*, anume în Craina Negotinului și în regiunea râului Crna Reka, un afluent al Timocului.

Fiind aceste regiuni locuite de o numeroasă populație românească, pare foarte ademenitor de a deriva verbul sârbesc local

BDD-A14817 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:00 UTC)

grájati (grájīm) « a vorbi » și substantivul *grája* « graiu » pur și simplu din românește. Cum însă *grájati* (grájīm) este dat, în alte dicționare decât cel al lui Vuk și al Academiei din Zagreb, cu înțelesul de « a face sgomot, a face gălăgie, a vorbi tare, a striga, a țipa », iar *grája*, cu înțelesul de « sgomot, gălăgie, strigăt, țipăt » [1]), e preferabil de a considera sensul de « a vorbi » al lui *grájatı* și de « graiu », al lui *grája*, din regiunile amintite, ca fiind un decalc din româna.

Este deci probabil că desvoltarea semantică « a croncăni » > « a vorbi » s'a făcut în parte pe teren slav. De fapt, și în celelalte limbi slave găsim, pentru *grajati*, înțelesurı apropiate de cel românesc. Astfel, în slavona bisericească, exista un *graj* cu sensul de « cantus » [2]), iar în slovenă *grájati* înseamnă « tadeln, schmahen », *grájati se* « sich zanken ».

Deci verbul românesc *a grăi* a putut fı împrumutat, încă în epoca străromână, de oarece îl au și Aromânii și Istroromânii, din dialecte slave aparținând grupului serbo-croat (în dialectele bulgare nu există acest verb) cu înțelesul evoluat de « a face gălăgie ». Pe teren românesc, evoluția semantică a ajuns până la « a vorbi ». În Craina Negotinului și pe Crna Reka, subt influența graiului Românilor de acolo, *grájatı* (grájīm) sârbesc a luat și el sensul de « a vorbi ».

Înțelesul de « a vorbi » al lui *grájati* este atât de puțin cunoscut în dialectele serbo-croate, încât nici un dicționar nu traduce un verb străin, având sensul de « a vorbi », cu *grájati*. De ex. Nastas Petrović *(Francusko-srpski rečnık*, Beograd, 1898) traduce pe « parler » cu « govoriti, razgovarati »; Miklosich *(Dıctionnaire abrégé de six langues slaves*, St.-Pétersbourg-Moscou, 1885) dă, pentru rus. *govorit'*, formele sârbești « govoriti, kazivati »; Brancsics-Derra *(Magyar-szerb szótár*, Újvidék, 1889) are, pentru ung. *beszél* « vor-

[1]) V. Rıstić—Kangrga, *Rečnık srpskohrvatskog ı nemačkog jezıka* II. Beograd, 1928; Ivan Fılipović, *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache*, Agram, 1875; Brancsics-Derra, *Srpskomadžarskı rečnık*, Novı Sad, 1894.

[2]) V. Mıklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latınum*, p. 141. Mıklosich dă două exemple, *graj ptıcĭ* și *graj ptıči*, care arată că *graj* se zicea mai cu seamă ciripitului păsărilor.

BDD-A14817 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:00 UTC)

beşte », « govoriti, besedıti, razgovarati, divaniti, zboriti », pentru *szol* « zice, vorbeşte », « govoriti, zboriti », iar pentru *mond* « spune, zice », « kazati, reći, kazivati, govoriti ».

E PETROVICI

IV

CONTRIBUŢII LA ROTACISM

1. În Munţii Apuseni

În regiunea Munţilor Apuseni ALR-ul (Atlasul Linguistic al României) a anchetat, cu chestionarul n o r m a l (ancheta Pop) de 2200 întrebări [1]), următoarele sate: Certeje (lângă Câmpeni), Arieşeni (lângă Albac), Avram-Iancu [2]) (Vidra de Sus), Câmp (lângă Vaşcău), Prăvăleni (lângă Baia-de-Criş), După-Piatră (lângă Abrud), Mogoş, Sălciua-de-Jos şi Buru.

Din toate acestea, numai comuna Arieşeni mai păstrează rotacismul [3]). Înainte de a ancheta acest sat, intelectualii din Câmpeni mi-au atras atenţia că voiu găsi urme de rostire a lui *n* intervocalic cu *r*, fapt relevat şi de ţăranii din com. Avram-Iancu (Vidra-de-Sus).

Subiect al anchetei din Arieşeni [4]) a fost: Petru Lazea, gospodar fruntaş, băştinaş, de 58 de ani, fără şcoală; serviciul militar l-a făcut numai în războiul mondial, mai bine de un an. În sat i se mai zice şi « Laziа Pătru ali Todor »; pe mamă-sa a chemat-o « Sâmt'ână Laziа », originară din Arieşeni.

Dela început am observat o accentuată rezervă din partea subiectului Nu putea să înţeleagă importanţa anchetei şi se simţea stânjenit şi chiar stângaciu în faţa mesei plină cu hârtie şi nu prea bucuros de acest examen al graiului din sat. Fiind în al 89-lea punct al anchetei definitive pentru ALR., nu mi-a fost greu să mă apropiu, sufleteşte, de el. În conversaţia noastră despre greutăţile economice (ancheta s'a făcut în 30. IX—2. X, 1931), am notat câteva

[1]) V. în acest volum, articolul « *Din Atlasul Linguistic al României* ».

[2]) Despre rotacismul din această comună, v. DR VI, p. 393.

[3]) Cf. şi cele constatate de T. Papahagi, în lucrarea *Cercetări în Munţii Apuseni*, publ. în rev. « Grai şi Suflet » 1925, p. 31—33, unde comunică o listă de cuvinte cu rotacism.

[4]) Comuna Arieşeni s'a format după războiu, cu case din comunale Scărişoara şi Neagra.

BDD-A14817 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:00 UTC)